

ETNIČNI VIDIKI MLADINSKE KULTURE V MESTNI OBČINI KOPER

VESNA GOMEZEL MIKOLIČ

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18
e-mail: vesna.gomezela@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Prispevek skuša prikazati, kako se 'kultura narodnostno mešanega območja' odraža v življenju mladih v Kopru. Rezultati raziskave so potrdili že večkrat ugotovljeno dejstvo, da so mladi premalo seznanjeni s posebnostmi svojega bližnjega okolja, povezanimi s specifičnim družbeno zgodovinskim razvojem. Kot najpomembnejši dejavniki višje etnične ozaveščenosti so se pokazali zmožnost poglobljenega razmisleka in širša razgledanost ter vsakodnevni stiki s pripadniki drugih narodnih skupnosti, ki se zavedajo svoje narodne pripadnosti. Omogočanje takšnih stikov in razmer za utrjevanje lastne narodne zavesti ter pozitivnega odnosa do drugih kultur pri vsakem posamezniku bi moral biti torej cilj vsake sodobne demokratične družbe, temelječe na konceptu strpnosti. Tega naj bi se zavedale tudi slovenske državne in lokalne oblasti pri oblikovanju ustrezne kulturne, šolske, zaposlitvene idr. politike za celotno državo in posebej za narodnostno mešana območja, kakršno je to v Slovenski Istri.

Ključne besede: etnična identiteta, narodna pripadnost, narodna zavest, etnična ozaveščenost, pokrajinska pripadnost, medetnični stiki, etnični stereotipi in predsodki, kultura narodnostno mešanega območja, strpnost

ASPETTI ETNICI DELLA CULTURA GIOVANILE NEL COMUNE CITTÀ DI CAPODISTRIA

SINTESI

Il contributo cerca di illustrare come la "cultura dell'area nazionalmente mista" si rifletta nella vita dei giovani a Capodistria. I risultati della ricerca hanno confermato il dato, da tempo assodato, che i giovani sono poco informati sulle peculiarità dell'ambiente in cui vivono, particolarità connesse allo specifico sviluppo storico sociale del luogo. Capacità di ragionamento, larghezza di vedute e contatti quotidiani con appartenenti alle altre comunità nazionali, coscienti della loro nazionalità, si sono dimostrati gli elementi più importanti per acquisire maggiore consapevolezza della problematica etnica. Il fine di ogni moderna società democratica, basata sulla tolleranza, dovrebbe essere, dunque, quello di offrire a ciascuno la possibilità di avere questo tipo di contatti e di creare un clima favorevole al consolidamento della propria coscienza nazionale e ad un positivo rapporto con le altre culture. Ne dovrebbero tener conto anche le autorità statali e locali, nella stesura della loro politica culturale, scolastica, occupazionale, ecc., a livello statale e, soprattutto, nelle aree nazionalmente miste, come nel caso dell'Istria slovena.

Parole chiave: identità etnica, appartenenza nazionale, coscienza nazionale, consapevolezza etnica, appartenenza regionale, contatti interetnici, stereotipi e pregiudizi etnici, cultura dell'area nazionalmente mista, tolleranza

UVOD

Etnični vidik obravnave življenja mladih v Kopru narokuje s slovensko ustavo in zakonodajo določen poseben položaj nekaterih, v glavnem urbanih predelov koprsk občine kot narodnostno mešanih in dvojezičnih območij. Etnična vprašanja pa so še posebej aktualna spričo pomembnih premikov na področju etnične identitete po vzpostavitvi slovenske nacionalne države na eni strani ter zaradi tekočih procesov evropskega povezovanja in svetovne globalizacije na drugi. Ti procesi, v katerih želi biti soudeležena tudi mlada slovenska država, se bodo namreč brez dvoma močno odražali tudi v slovenskih obmejnih, regionalnih in narodnostno mešanih družbenih skupnostih, kakršna je ta v Slovenski Istri, in današnja mladina bo v njih prav gotovo igrala pomembno vlogo.

Iz obstoječih raziskav (Nacionalno šolstvo ZRS) in izkušenj iz šolske prakse je razvidno, da mladi niso dovolj seznanjeni z vprašanji različnih, avtohtonih in priseljenih etničnih skupnosti na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre. Razloge za to lahko delno iščemo v šolskih sistemih in programih.

Pri takšnem sistemu dvojezičnih šol, kot ga imamo v Slovenski Istri (na slovenskih šolah slovenski učni jezik, italijanski jezik pa jezik okolja, na italijanskih šolah pa ravno obratno), očitno učenci velikokrat ne začutijo dovolj kulturno mešanega območja, v katerem živijo, in njegovih prednosti in jim je tudi učenje bodisi italijanskega bodisi slovenskega jezika okolja samo v breme. Slovenski otroci tako spoznavajo italijansko kulturo (in jezik) bolj preko italijanske televizije kot iz neposrednega okolja, v katerem živijo, italijanski otroci pa so kljub temu, da živijo ob slovenskem večinskem prebivalstvu in v slovenski državi, premalo motivirani za učenje slovenskega jezika (Gomezela Mikolič, 1998). Rešitev bi morali ponuditi predvsem ustrezni učni programi, ki bi v okviru različnih predmetov tako na slovenskih kot na italijanskih šolah vključevali tudi vsebine, pomembne za poznavanje problematike narodnostno mešanega okolja Slovenske Istre.

Šola bi torej na območju zahodnega dela slovenskega kulturnega prostora, kjer se ob slovensko-italijanski meji stikata dve kulturi in dva jezika, morala omogočati učencem spoznavanje avtohtonih kultur in njihovih jezikov na takšnih območjih (materne jezika in jezika(-ov) okolja), poleg tega pa tudi sooblikovati ustrezen odnos do teh jezikov in kultur. Medtem ko je prva naloga s primerno jezikovno in šolsko politiko (z izbiro ustreznih učnih predmetov, tedenskim številom ur posameznih predmetov in primernimi učnimi programi) na nek način lažje izvedljiva, pa je izvajanje druge naloge zaradi same narave problema veliko bolj kompleksno in poleg šole vključuje celotno družbeno okolje posameznika ali družbene skupine. Tu pa lahko iščemo še ostale dejavnike, ki vplivajo na večje ali manjše

poznavanje etnične problematike lastnega okolja (družina, sovrstniki, mediji itd.).

Zanimalo nas je, ali se bodo dosedanje izkušnje potrdile tudi v raziskavi o kulturi in prostem času mladih v Kopru, ki je bila izvedena v okviru projekta Revitalizacija historičnega mestnega jedra. Raziskava je bila izvedena v šolskem letu 1998/99 in je zajela tedanjo srednješolsko populacijo v koprski občini (dijake vseh štirih srednjih šol). Podatki so bili zbrani s pomočjo ankete na reprezentativnem vzorcu dijakov in dijakinj, odprtih vprašalnikov, skupinskih diskusij z mladimi in okroglih miz (več o vzorcu ter uporabljenih raziskovalnih metodah v članku S. Mihelj znotraj pričujočega tematskega sklopa; gl. tudi Gomezela Mikolič, Mihelj, 2000 in Mihelj et al., 2000). Mladim smo zastavili tudi nekaj vprašanj tudi o etnični problematiki. Rezultati naj bi pokazali, koliko so mladi etnično ozaveščeni in kateri so tisti dejavniki, ki na (ne)ozaveščenost najbolj vplivajo. Potrebno pa je opozoriti, da je bila naša raziskava namenjena predvsem odkrivanju interesov in potreb preživljanja prostega časa mladih, zato smo etnična vprašanja obravnavali le toliko, kolikor je bilo zanimivo z vidika tega osnovnega namena raziskave. Poleg tega smo se omejili predvsem na obravnavo problematike avtohtonih narodnih skupnosti, slovenske in italijanske, čeprav smo ponekod vključili tudi vprašanja, povezana s priseljeniški skupnostmi.

TEORETIČNA IZHODIŠČA

Glede na to, da pridobijo v različnih prostorskih in časovnih razsežnostih pojavi, povezani z etničnostjo, ter pogledi nanje različne poudarke in različno odmevnost v znanstveni sferi in širši javnosti, se nam je zdelo potrebno, kot večini teoretikov, ki se ukvarjajo z etnično problematiko, pa naj si bo to z jezikoslovnega, sociološkega, antropološkega, psihološkega, kulturološkega ali z vidika le-tem sorodnih ved, v našem izvajanju najprej definirati nekatere temeljne pojme. Še posebej smo se zaustavili ob pojmu etnične identitete, kjer se sociološki in antropološki vidik neposredno srečujeta s psihološkim, saj poleg družbe kot celote stopi v ospredje posameznik z lastnimi osebnostnimi potezami in vrednotami. In tu vidimo prostor, kjer lahko mladina opravi velik del svojega poslanstva v evropskih in svetovnih združevalnih procesih.

Etnična/narodna identiteta

S psihološkega vidika se nam etnična/narodna identiteta pokaže kot izrazito večplasten pojav. To izpričuje tudi cela vrsta temu sorodnih pojmov (etnična/narodna pripadnost, identiteta, narodnost, narodna zavest, državljanstvo, lojalnost državi, narodni ponos, patriotizem, domovinski zanos, privrženost/zavezanost etnični/narodni skupnosti, ipd.). Seveda gre tu tudi za

različne možnosti, ki jih na področju obravnavane terminologije ponuja nek jezik. V slovenščini so pomenske razlike med zgoraj navedenimi izrazi večkrat zabrisane (tako v vsakdanjem govoru kot tudi v strokovnem in znanstvenem jeziku), čeprav že sami pojmi odkrivajo neko stopnjevanje v odnosu do lastne etnične/narodne skupnosti; od pasivnega do aktivnega in od racionalnega do emocionalnega in aktivnostnega odnosa.

Če poskušamo pojme kategorizirati, lahko pojma *etnična/narodna pripadnost in identiteta* – kljub nekaterim pomenskim razlikam – razumemo kot sinonima, ki izražata lastnost posameznika, ki pripada neki etnični/narodni skupnosti, bodisi da se občutja pripadnosti zaveda ali ne. To lastnost si lahko pripiše sam, lahko mu jo pripišejo drugi; etnična identiteta obstaja lahko ne glede na posameznikovo zavestno odločitev ali pa šele tedaj, ko do take opredelitve pride. Vsekakor se nam etnična identiteta kaže kot stanje, pri čemer gre torej za trpen odnos med le-tem (etnično identiteto) in njegovim nosilcem (posameznikom). Kot sopomenko prvima dvema izrazoma razumemo tudi pojem *narodnost*, ki ga uporabljamo le v tem pomenu in ne v pomenu, kakršnega je izraz pridobil v polpretekli zgodovini predvsem v socialističnih deželah, ko je pomenil etnične manjšine, ki so imele samo kulturne, ne pa političnih aspiracij.

Če termini *etnična/narodna pripadnost/identiteta* oz. *narodnost* izražajo 'zgolj' lastnost posameznika, pa na zavestno in svobodno opredelitev za neko nacionalno pripadnost kaže eksplicitno šele pojem *nacionalna zavest*. Kljub temu, da nacionalno zavest na osnovi zgoraj predstavljenih teoretskih pogledov lahko razumemo kot zavestno ali nezavedno oblikovano kognitivno shemo, ki povzroča nadaljnje spremembe na vseh ravneh nacionalne zavesti, pa sam izraz 'zavest' implicira predvsem zavestno plast pojava. To in pa dejstvo, da se ta izraz uporablja le v zvezi 'narodna zavest', ne pa 'etnična zavest', kar potrjuje tezo, da je v sferi zavestnega tisti kvalitativni preskok med etnično skupnostjo v ožjem pomenu besede in narodno skupnostjo, nas je navedlo na to, da govorimo o nacionalni zavesti, ko govorimo o dejavnem odnosu posameznika – v nasprotju s trpnim – do lastne narodne identitete in naroda, ki mu pripada.

V enakem razmerju, kot je etnična/narodna pripadnost oz. identiteta do etnične/narodne skupnosti, je tudi *državljanstvo* do države: pri prvi gre za identifikacijo z etnično/narodno skupnostjo – ne glede, ali je ta skupnost državotvorna ali ne – pri drugem pa za identifikacijo z državo. In podobno kot je narodna zavest nadgradnja etnične oz. narodne pripadnosti, je nadgradnja državljanstvu *lojalnost državi*, ki vključuje dejaven odnos posameznika do le-te.

Če izraz zavest kaže – poleg na zavestnost pojava – predvsem na spoznavne prvine, pa se pri zadnjih zgoraj navedenih pojmi (*narodni ponos, patriotizem, domovinski zanos, zavezanost, privrženost narodu*), ki izražajo predvsem občutja in čustva, ki jih posameznik goji do

lastne narodne skupnosti, kognitivna sfera vse bolj prepleta z emocionalno in aktivnostno. Tudi Musek omenja kot pomembni prvini patriotizma in patriotske vrednostne usmerjenosti predvsem emocionalno in moralno komponento nacionalne zavesti (Musek, 1994, 23). Tako lahko, upoštevajoč vse tri osnovne duševne funkcije, govorimo o naslednjih sestavinah nacionalne zavesti:

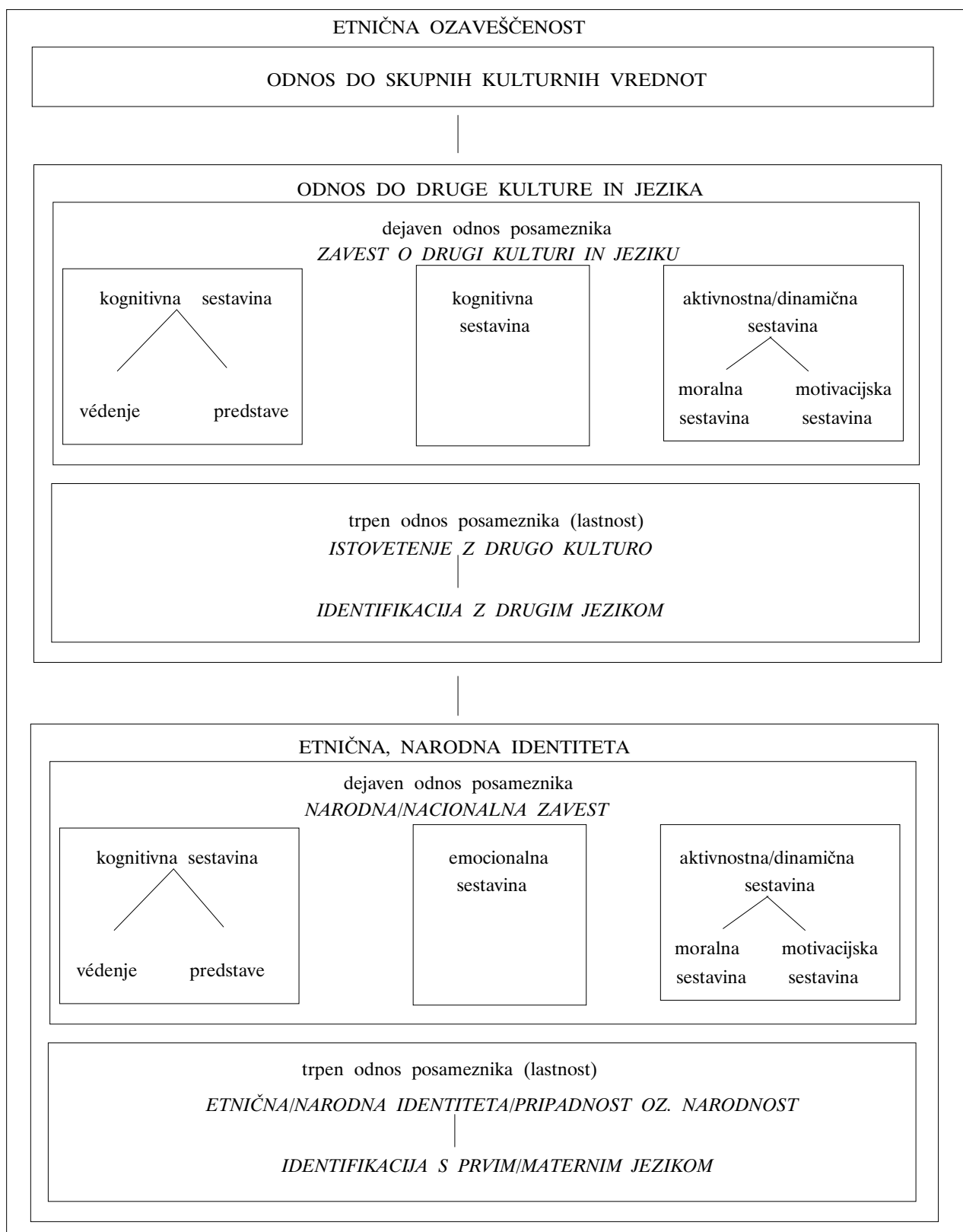
- *kognitivni* (misli, predstave, sodbe in ocene o lastni narodni pripadnosti, o značilnostih naroda in njegovih pripadnikov ter o nacionalnih atributih),
- *emocionalni* (čustvena naravnost in čustveni ter vrednostni odnos do lastne narodne pripadnosti, do naroda, njegovih pripadnikov in nacionalnih atributov),
- *aktivnostni/dinamični* (težnja ali dispozicija posameznika, da je v zvezi z lastno narodno pripadnostjo, narodom in njegovimi pripadniki ter nacionalnimi atributi dejaven, bodisi da podpre pojave, do katerih ima pozitivna stališča, bodisi da prepreči tiste, do katerih ima negativna stališča), ki se deli na *motivacijsko* (posameznik je dejaven iz lastnih potreb, teženj in želja) in *moralno* (posameznik je dejaven zaradi občutja odgovornosti in dolžnosti v odnosu do lastnega naroda).

Kot nadpomenko različnim vidikom odnosa med posameznikom in lastno etnično/narodno skupnostjo (pripadnost etnični skupnosti brez političnih aspiracij oz. narodni skupnosti, trpni/dejavni odnos, zavestne/nezavedne plasti, upoštevanje treh osnovnih duševnih funkcij) pa uporabljamo pojem etnična identiteta, saj so prav v izrazu 'identiteta' in glagolu iz istega korena 'identificirati' zajeti tako zavestne kot nezavedne prvine in tako trpni kot dejavni odnos. V tem primeru gre torej za *etnično identiteto v širšem pomenu besede* (Glej skico etnične identitete v okviru etnične ozaveščenosti na Preglednici).

Etnična identiteta z vsemi svojimi komponentami predstavlja temelj t.i. *etnične ozaveščenosti*, ki poleg odnosa do lastne kulture (in jezika) zajema tudi *odnos do sobivajoče kulture (in jezika)*.

V okviru tega odnosa lahko pride na nižji, trpni ravni tudi do delnega ali popolnega istovetenja z drugo/-imi kulturami, prav tako ima lahko posameznik večjo ali manjšo jezikovnosporazumevalno zmožnost v drugem/-ih jeziku/-ih. Ne prvo ne drugo ni nujno za oblikovanje odnosa do kulture in jezika drugih narodni skupnosti; vprašanje pa je, ali in kakšen vpliv imata ta dejavnika na oblikovanje pozitivnega odnosa do drugih kultur.

Poleg oblikovanega odnosa do lastne in drugih kultur pa sodi v okvir etnične ozaveščenosti tudi *odnos*, ki ga ima vsak posameznik *do t.i. medkulturnih/interkulturnih/transnacionalnih ali skupnih kulturnih vrednot*, ki jih lahko apliciramo na vse kulture. Gre za to, da imajo pripadniki različnih narodni skupnosti neke skupne univerzalne vrednote, npr. strpnost, podpiranje različnosti, večkulturnost, enakost in enakopravnost,

Preglednica: Etnična ozaveščenost.
Synoptic table: Ethnic awareness.

vera v svobodo, mir, nenasilje, sočutje in solidarnost idr. (Gomez el Mikolič, 2000a). Struktura etnične ozaveščenosti je razvidna iz Preglednice.

Čeprav so vse omenjene vrednote bolj ali manj povezane in medsebojno soodvisne, lahko med njimi še posebej izpostavimo strpnost, ki prav gotovo predstavlja osnovo za oblikovanje vseh ostalih nadnacionalnih vrednot, vpliva pa tudi na odnos do lastne etnične pripadnosti in sobivajočih kultur. Prav zato si tudi sodobne demokratične družbe ne moremo predstavljati brez vgrajenega koncepta strpnosti v sistemu svojega delovanja.

Strpnost in demokratična družba

Pojem strpnosti, ki ga lahko imamo za ideal sodobne demokratične družbe, so razvili evropski razsvetljenci v boju proti religioznemu dogmatizmu, značilnemu za tisti čas. Vendar če se so Locke in njegovi sodobniki strpnost obravnavali predvsem kot dopuščanje različnih verskih prepričanj in običajev (gl. Argument za strpnost, 1997), ima danes ta pojem bistveno globlji in širši pomen.

Njegov pomen izhaja iz prepričanja, da človek nima neposrednega dostopa do resnice in da je zato potrebno dopuščati in spoštovati različna mnenja in različne oblike življenja (Weinberger, 1995; Popper, 1988). Ideja o človeški zmotljivosti nas sicer lahko pripelje tudi do relativizma, drže, ki pelje k tezi, da je mogoče vse in nič oziroma da je resnično vse ali nič. Vendar Popper na tem mestu relativizmu 20. stoletja, ki da vodi v anarhijo in vladavino nasilja, zoperstavlja kritični pluralizem. Ta mu predstavlja pozicijo, ki mora v interesu iskanja resnice dovoliti, da se tekmovanja teorij udeleži vsaka teorija. "Tekmovanje sestavlja racionalna diskusija teorij in njihova kritična eliminacija. Razprava je racionalna; to pa pomeni, da gre za resnico tekmujočih teorij; teorija, za katero se zdi, da se je v kritični diskusiji približala resnici, je boljša; in boljša teorija odrine slabše teorije" in čeprav obstaja "neskončno veliko resnic, ki nam niso prepoznavne", se s stvarno razpravo "skoraj vedno približamo resnici; in pridemo do boljšega razumevanja; tudi takrat, če se nismo zedinili" (Popper, 1988, 1429-1433). Odprtost in diskusija sta torej pot v iskanju resnice oziroma približevanju le-tej in pri tem smo tem bolj uspešni in tem več se lahko naučimo, čim več idej, pogledov in oblik življenja se pri tem sooča. Sprejemanje pluralnosti mnenj pa predstavlja tudi osnovo sodobne demokratične družbe, kar pomeni, da bi moral biti pojem strpnosti vgrajen v koncept sodobne demokracije. Segati mora na različna področja družbenega življenja: na področje politične teorije in prakse, znanosti in kulturnega življenja, odnosov med

različnimi verskimi in etničnimi skupnostmi, odnosov med različnimi skupinami glede na spolno pripadnost in spolno usmeritev ter družbeni status.

Seveda pa ima tudi strpnost svoje meje, strpnost namreč "ni ideologija samouničenja" (Weinberger, 1995), zato izključuje dopuščanje nestrpnosti. Če netoleranci priznamo pravico, da jo je treba dopuščati, potem uničimo strpnost, hkrati pa potemtakem tudi demokratično družbeno ureditev in pravno državo.

Vsaka demokratično zasnovana družba bi si torej morala prizadevati za doseganje čim višje ravni strpnosti, in to tako na ravni stališč vsakega posameznika kot tudi na ravni normiranih zahtev do nazorov in delovanja v neki družbi, ki jih le-ta postavi kot osnovo svojega obstoja. Žal pa velikokrat veljavne družbene norme v sodobnih demokracijah, ki se kot take tudi jasno deklarirajo, favorizirajo neko družbeno skupino na račun druge, kar prav gotovo ne prispeva k strpnosti družbe. Dominantne skupine si namreč oblikujejo lastne socialne reprezentacije diskriminiranih socialnih skupin, to pomeni, da imajo predsodki kot t.i. mikroideologije vsakdanjega sveta (Nastran-Ule, 1999, 329) v takšnih družbah veliko vlogo.

Stereotipi in predsodki

Definicije stereotipov in predsodkov v okviru različnih socialnopsiholoških teorij 20. stoletja

Zaradi kompleksnosti predsodkov, njihovega oblikovanja, izražanja in delovanja so se v 20. stoletju v okviru različnih socialno psiholoških teorij razvila različna pojmovanja stereotipov in predsodkov (gl. Nastran-Ule, 1999, 301-342). Najpomembnejši vprašanja, okrog katerih so se oblikovale različne razlage, se zdita vprašanje nastanka stereotipov in predsodkov oziroma nujnosti njihovega oblikovanja in obstoja na eni strani ter problem dualizma med njihovo individualno in družbeno razsežnostjo na drugi strani.

V zvezi s prvim vprašanjem lahko ugotovimo, da medtem ko nekateri teoretiki sploh ne razlikujejo med stereotipi in predsodki, pa jih večina razume stereotipe kot kognitivno strukturo človekovih predstav in jim kot taki pomenijo pravzaprav rezultat nujnosti sklepanj na osnovi omejenih informacij in človekove potrebe, da poenostavi kompleksnost pojavov in dogajanj v svetu.¹ Kljub vsemu pa se stereotipi največkrat oblikujejo na osnovi nepreverjenih dejstev in govoric in tako pomenijo neke vrste predstopnjo predsodkov oziroma pripadajo kognitivni komponenti predsodkov. Predsodke pa lahko razumemo kot posebno vrsto stališč s kompleksno

1 Prim. Lippmanovo naziranje, da v "bogati, kompleksni konfuziji zunanjega sveta jemljemo samo tisto, kar je za nas naša kultura že definirala, in težimo k temu, da vse gledamo, vidimo v stereotipnih formah naše kulture" (Lippman, v: Nastran-Ule, 1994, 103).

mentalno strukturo, ki imajo kot taka kognitivno, emocionalno in aktivnostno komponento, pri čemer je za predsodke še posebej pomembna prav emocionalna komponenta, ki jim daje potrebno "duševno energijo" in hrani njihovo globoko nezavedno dinamiko (Nastran-Ule, 1994, 101-120; 1999, 314-319). Če so torej stereotipi sicer enostranske in posplošene, a vendar na nek način nujne kolektivne predstave o svetu, ki nas obkroža, pa veljajo predsodki za negativna in emocionalno nabita stališča do določenih družbenih skupin, ki temeljijo na napačnih in nefleksibilnih posplošitvah, tj. na negativnih socialnih stereotipih. Nastran Uletova ugotavlja, da je prepričanje, da so predsodki nujno napačni in iracionalni, pogosto povezano s pričakovanjem, da jih lahko popolnoma odpravimo. In nadaljuje: "Čeprav ne moremo nekritično sprejeti Tajfelove teze o 'naravnosti' in 'nujnosti' predsodkovnega mišljenja, pa ima prav, ko opozarja na iluzijo, da predsodke lahko povsem odpravimo. Odpravljanje vseh predsodkov tudi ni nujno za doseganje popolne racionalnosti in razsvetljenske resnicoljubnosti. Zelo pomembno pa je, da se vsaj zavemo tistih predsodkov, ki vodijo v dejansko diskriminacijo objektov predsodkov, ki nas naredijo slepe za lastne pomanjkljivosti in slabosti" (Nastran-Ule, 1999, 316-317).

Z vprašanjem nujnosti nastanka in obstoja stereotipov in predsodkov je povezano tudi vprašanje, kje je pravzaprav njihovo izvorno mesto: posameznik s svojo nezavedno in zavestno oblikovano osebnostno strukturo, strukturo svojih stališč in vedenjskih strategij ali družba s svojimi specifičnimi kulturno-zgodovinskimi razvojnimi danostmi in specifičnimi mehanizmi oblikovanja družbene in politične moči. Trud teoretikov različnih socialnopsiholoških smeri 20. stoletja, da bi presegli to očitno dualistično naravo stereotipov in predsodkov, se reflektira in dosega svoj cilj v sodobnih teorijskih konceptih, ki jim sledimo od 80. in 90. let dalje in v sebi združujejo več ravnih raziskav: individualnopsihološko raven, medosebno in medskupinsko raven, skupnostno raven in celoto vseh teh ravnih (Hecht, Baldwin, v: Nastran-Ule, 1999, 307).

Oba vidika, individualni in družbeni, se na nek način integrirata, če na predsodke pogledamo kot na t.i. mikroideologije vsakdanjega sveta. Nastran Uletova jih opredeljuje kot take, ker za razliko od makroideologij niso vezane na državne institucije, temveč na vsakdanji svet. Hkrati pa sami predsodki predstavljajo neke vrste institucije, in sicer neformalne institucije vsakdanjega sveta, ki prevajajo določene stvarne odnose neenakopravnosti, dominancje in podrejenosti med družbenimi skupinami v sfero zasebnega sveta in obratno, določena razmerja med različnimi skupinami v vsakdanjem svetu

ljudi postavljajo v splošen okvir veljavnih družbenih norm, vrednot in institucij. Pojem predsodkov kot mikroideologij vsakdanjega sveta prekinja z izključnim pojmovanjem predsodkov kot posebnih vrst stališč, pač pa jih opredeljuje kot posebne sisteme-procese naslavljanja na posameznike kot akterje socialnih dejanj in hkrati podvržene družbeno-kulturnemu redu (Nastran-Ule, 1999, 329).

Za oblikovanje predsodkov so zato izredno pomembni načini diskurza, vsakdanje govorice in druge oblike socialne interakcije med ljudmi. Tako Werthellova ugotavlja, da so predsodki v prvi vrsti komunikacijski in jezikovni akti, ne pa kognitivni ali percepcijski pojavi. Namreč med procesom oblikovanja predsodkov ne prihaja do argumentacije posameznikovih stališč, pač pa se skozi posebne oblike diskurza oblikujejo vzorci družbenih odnosov, zlasti odnosov moči in neenakopravnosti, povedano drugače, z besedami se konstruira socialni svet. Predsodki torej postanejo ideološki konstrukti in ne delujejo le zgolj kot človeške zmote. Predsodkovni diskurz nenehno oblikuje in preoblikuje podobo drugih ljudi kot tudi lastno identiteto govorcev, pri čemer le-ti govorijo v skladu s svojo referenčno skupino, se naslavlja na razne avtoritete in prevladujoča mnenja, predvsem pa na tiste vzorce ideologij, ki branijo obstoječe ravnotežje moči v družbi (Werthell, v: Nastran-Ule, 1999, 333-334, 336). Seveda pa bi po Nastran Uletovi bilo napak, če bi predsodke kot diskurzivne prakse imeli zgolj za jezikovno oziroma komunikacijsko stvarnost, saj diskurzi niso le govorna ali pisna praksa ljudi, pač pa so mikroprakse, ki v sebi združujejo jezik, sporazumevanje, interakcijo, simbolne sisteme in družbene odnose, v katerih poteka sporazumevalna dejavnost. Predsodki so torej ena od osrednjih sestavin teh vsakdanjih mikropraks, ki konstituirajo identiteto posameznikov in skupin ter urejajo stvari v smiselni družbeni red (Nastran-Ule, 1999, 336-337).

Diskurzivna narava predsodkov je še posebej izpostavljena v današnjem času, ko se po rezultatih raziskav v nekaterih zahodnih državah zdi, kakor da se je v postmoderni družbi obseg javno izraženih predsodkov, predvsem rasnih in spolnih, zmanjšal. Vendar pa teoretiki opozarjajo, da zaradi tega še ne moremo sklepati, da tovrstni predsodki dejansko izginjajo. Gre za to, da se bodisi preselili na druga območja življenja² bodisi da se izražajo na drugačen način. Predvsem obstajajo znatne razlike med zasebno in javno izraženimi stališči do stigmatiziranih družbenih skupin. Medtem ko so družbene norme in zakoni proti diskriminaciji otežili javno izražanje predsodkov, pa ti še vedno vladajo v zasebnem življenju.

2 V zahodnem svetu so se predsodki do nekaterih tradicionalno stigmatiziranih skupin, npr. do istospolno usmerjenih, duševno bolnih, Romov in muslimanov, v današnjem času celo okrepili (Nastran-Ule, 1999, 323).

Poleg tega pa lahko govorimo, da gre tudi za kvalitativne spremembe predsodkov oziroma za novo obliko predsodkovnega mišljenja, izražanja in delovanja in ne le za premik na druga področja ali premik v načinih izražanja. Tradicionalne predsodke nadomeščajo 'moderni' predsodki, za katere je značilno, da se nenaklonjenost določenim družbenim skupinam ne izraža več neposredno, pač pa prikrito, subtilno, simbolno. Če so ljudje nekdanji predsodke izražali v neposrednih stikih s člani teh skupin, pa se danes kažejo v težnji po izogibanju stikom z njimi in druženju v zaprte elitne kroge. Namesto sovraštva in odkritega nasilja do 'drugačnih' sedaj prevladuje ignoriranje, distanca, cinizem. Ta t.i. simbolni, subtilni ali averzivni rasizem temelji torej bolj na favoriziranju pripadnikov svoje skupine kot na diskriminaciji druge. Po drugi strani pa naraščajoči individualizem v postindustrijskih družbah povzroča, da posamezniki težijo k vedno bolj individualno zasnovanim identitetnim strukturam, kjer socialna identiteta izgublja svoj pomen. Tako slabi psihološka moč tistih duševnih mehanizmov, ki so doslej povzročali ali krepili močne skupinske navezave posameznikov. Sodobni individualizirani življenjski stil torej ne potrebuje in ne prenaša več odkritih diskriminacij ali favoriziranja ene družbene skupine nasproti drugi in se tako predsodkovno mišljenje umika v zasebnost, na raven konkretnih, partikularnih medosebnih stikov med posamezniki različnih družbenih skupin, po drugi strani pa se posamezniki v svojem 'individualiziranem' vsakdanjem življenju takšnim stikom zaradi morebitnih konfliktov predvsem skušajo izogniti. 'Moderni' predsodki se tako kažejo z izogibanjem stikom z 'nezaželenimi' skupinami, tihim prezirom in nezanimanjem do drugačnosti. Tako se diskriminacija z območja zavestno oblikovanih predstav in vrednotenj seli na območje nejasnih in nezavednih občutkov in čustev, ki se omejujejo na sfero zasebnosti.

Novodobni predsodki imajo poleg tega tudi drugačne objekte navezovanj; medtem ko so se tradicionalni predsodki navezovali v glavnem na 'površinske' razlike med ljudmi v barvi kože, spolu, običajih, vsakdanjem življenju, se sodobni predsodki navezujejo na 'globinske' razlike, ki niso neposredno opazne, kot npr. razlike v izobrazbi, kulturni ravni, religiji, telesnem in duševnem zdravju, življenjskem stilu.

Tako so tudi za diskurz, povezan z izražanjem sodobnih predsodkov, značilne veliko bolj prikrite, posredne in nejasne formulacije. Tako je tipična sodobna oblika izražanja kakega predsodka "Nič nimam proti črncem (Romom, ženskam, homoseksualcem...), toda...". Za "toda" nato sledi kako navidezno splošno dejstvo, ki meče dozdevno slabo luč na pripadnike omenjene družbene skupine, kot npr. "mnogi živijo na račun socialnih podpor in se izogibljejo delu" ali "vdajajo se alkoholizmu, mamilom" ipd. Sodobne oblike predsodkov so torej predvsem argumentativne strategije,

katerih cilj ni več nasilno odiranje drugačnih na margino, njihovo podcenjevanje ali povzdigovanje lastne skupine, temveč pritisk, da bi tudi 'drugi' sprejeli našo govornico o 'njih' za svojo lastno, se tako sami postavili na margino in se prostovoljno izpostavili različnim posegom, s katerimi bi njihovo drugačnost izničili (strategija asimilacije) ali jih izolirali (strategija naturalizacije razlik) (Nastran-Ule, 1999, 322-329, 337).

Spričo takšnih korenitih sprememb v razvoju predsodkovnega mišljenja v sodobnih družbah se je prav gotovo potrebno vprašati, kakšna strategija bi bila najbolj primerna za njihovo odpravljanje. Prav gotovo se je proti prikritim oblikam diskriminacije še težje boriti kot proti jasnemu in odkitemu izražanju nenaklonjenosti oziroma sovražnosti do določenih družbenih skupin. In če je že za tradicionalne predsodke veljalo, da so relativno stabilni in neodvisni od posameznikove zavesti, potem najbrž to še toliko bolj drži za sodobne predsodke.

Etnični stereotipi in predsodki

Raziskovalci različnih strok največ pozornosti posvečajo prav etničnim predsodkom in stereotipom, in to predvsem negativnim, zaradi njihovega pomena za medosebne in medskupinske odnose. H. Blumer (Nastran-Ule, 1994, 101) definira štiri osnovne tipe občutkov in sodb, ki so značilni za negativne socialne predsodke v dominantnih skupinah, in sicer:

1. občutek superiornosti dominantne skupine;
2. občutek, da je manjšinska skupina po naravi drugačna in manjvredna od večinske (od moje) skupine;
3. občutek oz. prepričanje o lastninski pravici dominantne skupine do moči, privilegijev, statusa;
4. strah in sum, da manjšinska skupina ogroža moč, privilegije in status dominantne skupine.

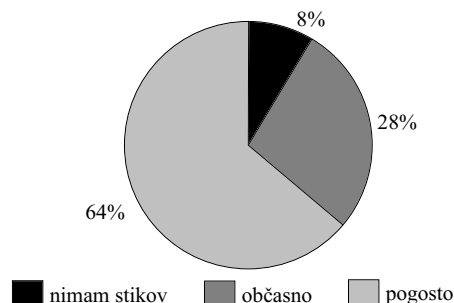
Etnični predsodki se torej oblikujejo na osnovi poenostavljenih in neutemeljenih sodb o narodih in nacionalnih skupinah oz. pripadnikih teh skupin, tj. na osnovi etničnih stereotipov. Ti nastanejo z generalizacijo nekih značilnosti in lastnosti, ki so lahko deloma celo točne, na cel narod ali skupino. Čeprav v socialno-, kulturno- in etnopsihološki literaturi zasledimo opise osebnostnih značilnosti, ki naj bi veljale za posamezne skupine in skupnosti (od spolnih, slojnih, starostnih do narodnostnih, kulturnih, rasnih itd.) – govora je o narodnostnem duhu, nacionalnem značaju, etnokarakterju, temeljni osebnostni strukturi, socialnem značaju itd. (Steinthal, Mead, Wiesbrock, Kardiner, Linton, Riesman, Fromm, v: Musek, 1994, 26) - je zaradi poenostavljenosti in rigidnosti stereotipov njihova objektivna utemeljenost vedno vprašljiva (Nastran-Ule, 1994, 104) oz. je vsakokrat potrebno analizirati, kaj je v nacionalnih osebnostnih presoajah popolnoma neutemeljeno in kaj je morda resnično ali vsaj delno ustrezno (Musek, 1994, 25). Nastran Uletova pa poudarja, da

pomen predsodkov ni v njihovi relativni 'pravilnosti' ali 'nepravilnosti', temveč v tem, da vsebujejo določene vrednotne pomene, interpretacije, ki usmerjajo posameznikovo primerjanje svoje skupine z drugimi skupinami. Stališča skupin o istih zadevah so lahko diametralno nasprotna, pri čemer ni rečeno, da so stališča ene skupine kaj bolj v skladu z realnostjo kot stališča druge (Nastran-Ule, 1999, 316). Tu torej znova prihajata do izraza diskurzivna struktura ideološkega mišljenja in ugotovitev, da ima socialna interakcija pomembno vlogo pri ustvarjanju družbenega reda.

Prav gotovo pa si nek narod oz. vsak od njegovih pripadnikov lahko le na osnovi zdrave mere nacionalne samozavesti oblikuje ustrezen odnos do druge narodne skupnosti in skupnih kulturnih vrednot ter nato stopa neobremenjeno, brez neutemeljenih predsodkov v stik z drugimi narodi. V nadaljevanju predstavljamo nekatere dejavnike, pomembne za oblikovanje takšne etnične ozaveščenosti pri mladih v Kopru.

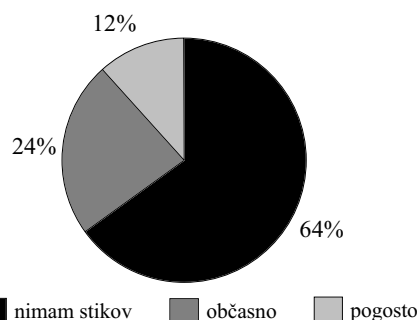
STIKI S PRIPADNIKI RAZLIČNIH NARODNIH SKUPNOSTI

Mladi svoj prosti čas preživljajo tudi tako, da se družijo s svojimi prijatelji, znanci, družinskimi člani in sorodniki. Pričakovali bi, da je v narodnostno mešanem prostoru etnična struktura le-teh raznovrstna, vendar pa rezultati kažejo, da se mladi povezujejo predvsem s pripadniki iste narodne skupnosti. Mladi, večinoma slovenske narodnosti, se tako pogosto družijo predvsem s Slovenci iz Slovenske Istre (64%) (s Slovenci z drugih območij v Sloveniji se pogosto družijo le 21,5%, občasno pa 52%), s pripadniki italijanske manjšine pa se jih pogosto družijo le dobra desetina (12%). Preseneča tudi sorazmerno velik odstotek dijakov, ki pa s Slovenci sploh nimajo stikov (8%) ali jih imajo le občasno (28%). Tudi ta kaže na to, da se bodisi pripadniki avtohtone italijanske manjšine bodisi pripadniki priseljeniških skupnosti (hrvaške, srbske, albanske, bosanske idr.) družijo le znotraj lastne skupnosti.

Graf 1: Kako pogoste stike imajo mladi s Slovenci iz Slovenske Istre?

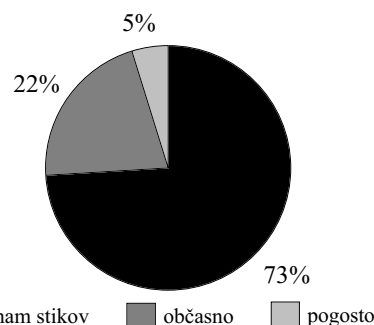
Graph 1: How frequent are the contacts of the young with the Slovenes from Slovene Istra?

Graf 2: Kako pogoste stike imajo mladi s pripadniki italijanske manjšine v Slovenski Istri?

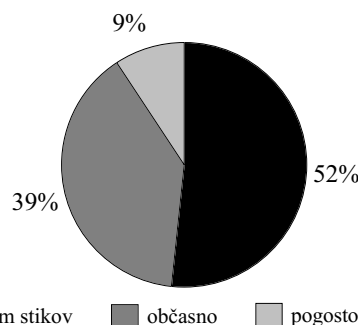
Graph 2: How frequent are the contacts of the young with members of the Italian minority in Slovene Istra?

Prav tako se mladi redko povezujejo preko sosednje slovensko-italijanske meje in vsaj na ravni osebnih stikov ne občutijo t.i. enotnega slovenskega prostora, ki zajame še Tržaško, Goriško in Benečijo v Italiji; pogoste stike z Italijani iz Italije ima le 9% vprašanih, s Slovenci iz Italije celo samo 5%.

Graf 3: Kako pogoste stike imajo mladi s Slovenci iz Italije?

Graph 3: How frequent are the contacts of the young with the Slovenes from Italy?

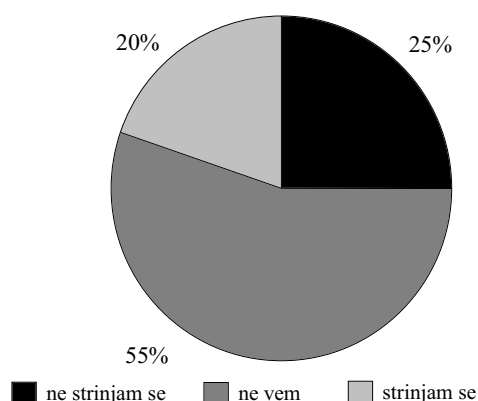
Graf 4: Kako pogoste stike imajo mladi z Italijani iz Italije?

Graph 4: How frequent are the contacts of the young with the Italians from Italy?

OZAVEŠČENOST O KULTURI NARODNOSTNO MEŠANEGA OBMOČJA

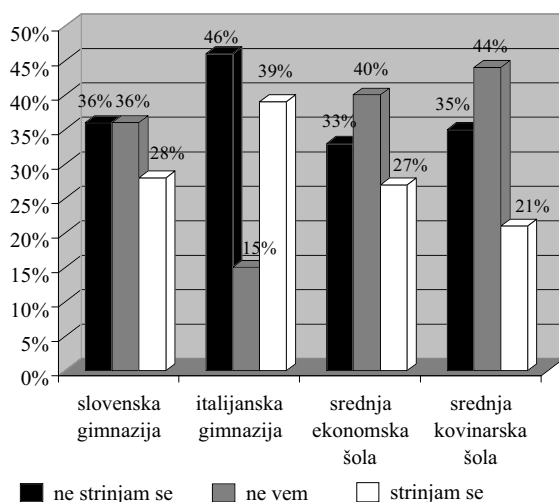
Anketirancem smo podali nekaj mnenj, ki sooblikujejo narodno in jezikovno zavest ter odnos do drugih kultur in jezikov in skupnih kulturnih vrednot v bližnjem okolju, t.i. etnično ozaveščenost, in jih vprašali, ali se z njimi strinjajo ali ne.

Zanimalo nas je, kako poznajo kulturo italijanske manjšine oz. ali jo občutijo kot narodno skupnost. Izkazalo se je, da večina (55%) kulture italijanske narodne skupnosti ne pozna in zato o njej nima oblikovane nikakršne podobe.

Graf 5: Ali se strinjaš da se pripadniki italijanske manjšine v Slovenski Istri po svoji kulturi ne razlikujejo od Italijanov iz bližnjih krajev v Italiji?

Graph 5: Do you agree that members of the Italian minority in Slovene Istria do not differ in their culture from the Italians living in the nearby places in Italy?

Graf 6: V Kopru bi moralo biti stalno gledališče, četudi samo italijansko.

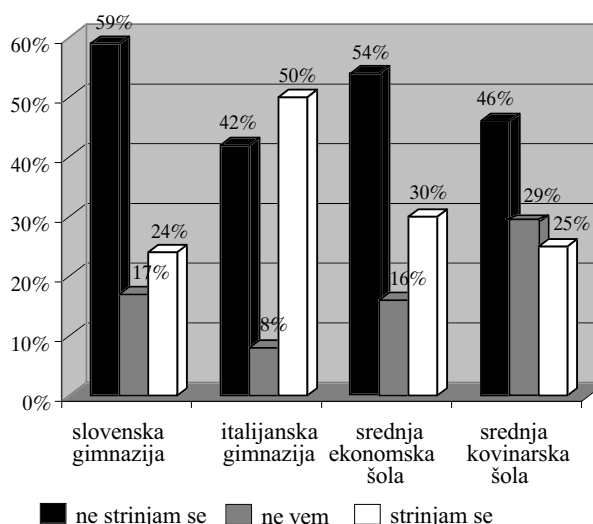
Graph 6: Koper should have a permanent theatre, albeit Italian only.

Tudi pri vseh ostalih trditvah, povezanih s problematiko narodnostno mešanega okolja, se večina anketirancev ne opredeljuje. Pri tem so se pokazale zanimive razlike med štirimi koprskimi srednjimi šolami: Gimnazijo Koper ('slovenska gimnazija'), Srednjo ekonomsko in družboslovno šolo Koper ('srednja ekonomska šola'), Srednjo kovinarsko in prometno šolo Koper, danes Srednjo tehniško šolo Koper ('srednja kovinarska šola'), gimnazijo z italijanskim učnim jezikom "Pier Paolo Vergerio Il Vecchio" ('italijanska gimnazija'). Delež neopredeljenih dijakov do navedenih trditvev je večinoma najvišji med anketiranci srednje kovinarske šole, nato srednje ekonomske šole in slovenske gimnazije, najmanj neopredeljenih dijakov pa je med anketiranci italijanske gimnazije.

V zvezi s trditvijo 'V Kopru bi moralo biti stalno gledališče, četudi samo italijansko' tako na vseh šolah prevladujejo neopredeljeni dijaki (od 36% do 44%), razen na italijanski gimnaziji, kjer je teh le 15%. Sicer pa se večina opredeljenih dijakov na vseh šolah s to trditvijo ne strinja.

Pri drugih trditvah pa dijaki italijanske gimnazije izstopajo tako zaradi najnižjega števila neopredeljenih kot tudi zaradi obratnega sorazmerja med tistimi, ki se s trditvami strinjajo, in tistimi, ki se ne, v primerjavi z ostalimi koprskimi šolami.

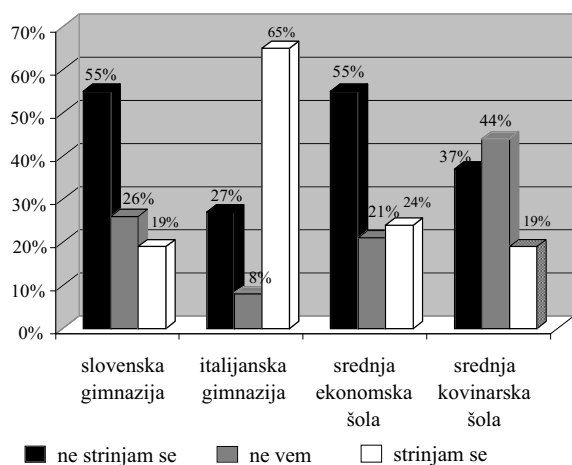
Tako se s trditvijo, ki je preverjala jezikovno zavest dijakov ('Pri italijanskih filmih v koprski kinodvorani slovenski podnapisi niso potrebni'), večina dijakov na slovenski gimnaziji, srednji ekonomski in srednji kovinarski šoli ni strinjala, na italijanski gimnaziji pa se je, ravno obratno, večina dijakov strinjala.

Graf 7: Pri italijanskih filmih v koprski kinodvorani slovenski podnapisi niso potrebni.

Graph 7: When showing Italian films in the Koper cinema, no Slovene subtitles are needed.

Če so se pri vprašanju razmerja med slovenskim in italijanskim jezikom v koprski kinodvorani anketirani dijaki na slovenski gimnaziji, srednji ekonomski in srednji kovinarski šoli odločali v prid slovenskega jezika, pa pri vprašanju o pogostosti slovenske glasbe na slovenskem radiu večina anketirancev teh treh šol ni zagovarjala trditve 'Na slovenskem radiu bi moralo biti največ slovenske glasbe' (od 55% do 37%). S to trditvijo pa se je strinjala velika večina (65%) anketiranih dijakov na italijanski gimnaziji, 27% tamkajšnjih dijakov se s to trditvijo ni strinjalo, neopredeljenih pa je bilo samo 8%, kar je v primerjavi s številom neopredeljenih na ostalih šolah, predvsem na srednji kovinarski šoli (44%), zelo malo.

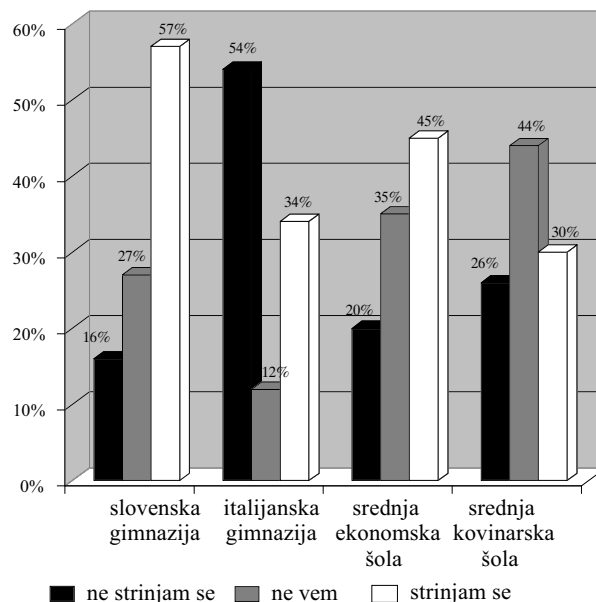
Graf 8: Na slovenskem radiu bi moralo biti največ slovenske glasbe.
Graph 8: The Slovene Radio should broadcast mainly Slovene music.

STEREOTIPI IN PREDSTAVE, POVEZANI Z NARODNO ALI POKRAJINSKO PRIPADNOSTJO

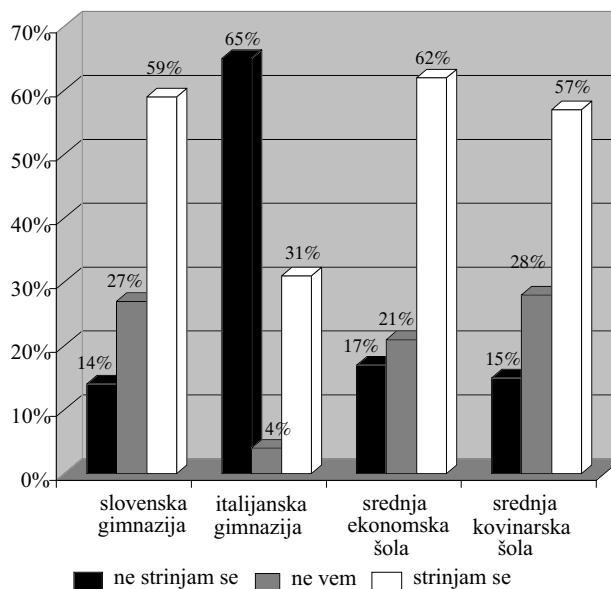
Po Musku so pomemben del kognitivnih vsebin nacionalne zavesti tudi predstave o osebnostnih značilnostih pripadnikov lastne nacionalne skupnosti, predstave o nacionalnem značaju in nacionalni stereotipi (Musek, 1994, 23). Čeprav se zavedamo, da so etnični predsodki in stereotipi – tako kot vsa stališča – tipični teoretski objekti psihologije, ki jih zaradi njihove kompleksnosti in povezanosti z drugimi duševnimi sestavinami (emocijami, motivi, potrebami) ne moremo neposredno zaznati, opazovati ali meriti, pač pa lahko nanje le sklepamo iz drugih empiričnih podatkov (Nastran-Ule, 1994, 76), smo poskušali ugotoviti, ali pri koprskih dijakih vendarle obstajajo neke vrste stereotipni pogledi na narodno ali pokrajinsko pripadnost.

Tudi pri odgovorih na ta vprašanja so se pokazale podobne razlike glede na šolo kot pri zgornjem sklopu vprašanj. S trditvijo 'Slovenci so bolj zadržani kot Italijani' se ob velikem odstotku neopredeljenih, na slo-

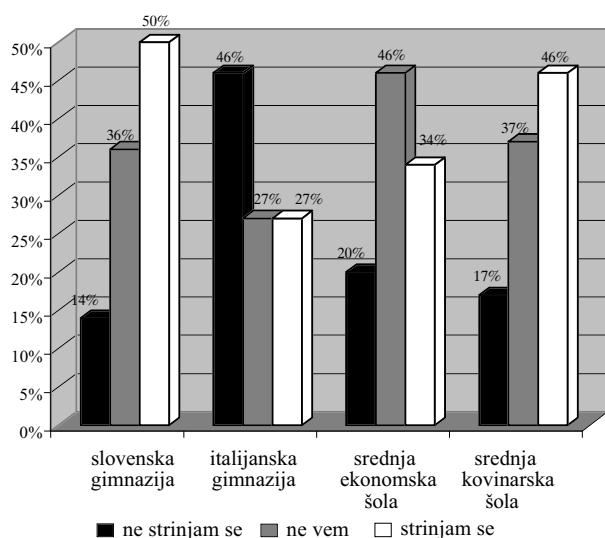
venski gimnaziji 27%, srednji ekonomski šoli 35%, srednji kovinarski šoli 44%, na teh treh šolah večina strinja (slov. gimn. 57%, sr. ekon. šola 45%, sr. kov. šola 30%). Drugače je na italijanski gimnaziji, kjer se večina dijakov (54%) s trditvijo ne strinja, 34% se jih strinja in le 12% je neopredeljenih.

Graf 9: Slovenci so bolj zadržani kot Italijani.
Graph 9: The Slovenes are more reserved than the Italians.

Graf 10: Primorci so bolj družabni in odprti kot ostali Slovenci.
Graph 10: The inhabitants of Primorska are more social and outspoken than other Slovenes.

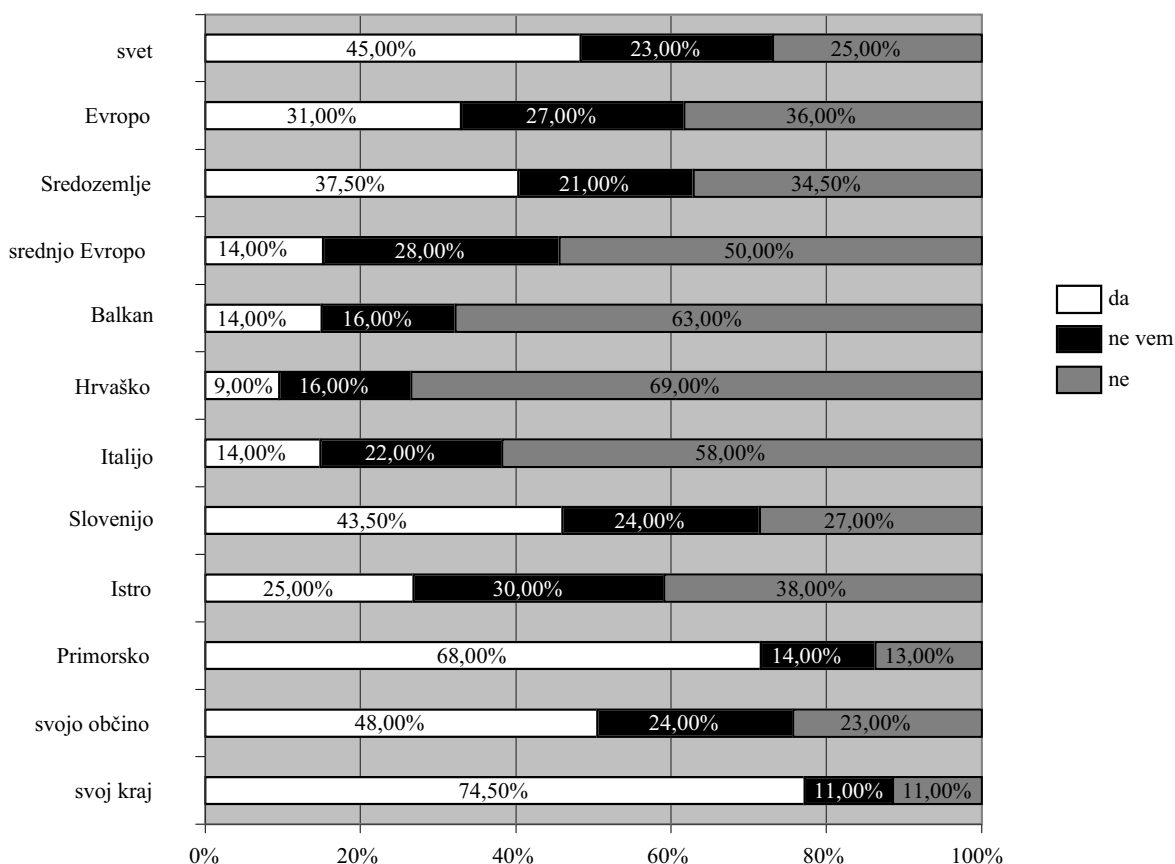
Graf 11: Primorci se bolje razumejo s Štajerci kot z Ljubljanci.

Graph 11: The inhabitants of Primorska get on better with the inhabitants of Štajerska than those from the district of Ljubljana.

Do podobnih rezultatov kot pri stereotipih in predstavah, povezanih z narodno pripadnostjo, je tudi pri predstavah o pokrajinski pripadnosti. Spet izstopajo dijaki italijanske gimnazije, ki se z ustaljenimi stereotipnimi predstavami v glavnem ne strinjajo. S trditvijo 'Primorci so bolj družabni in odprti kot ostali Slovenci' se tako strinja velika večina anketirancev treh šol s slovenskim učnim jezikom (na slovenski gimnaziji 59%, na srednji ekonomski šoli 62%, na srednji kovinarski šoli 57%), večina dijakov na italijanski gimnaziji pa se s to trditvijo ne strinja (65%). Podobne odstotke lahko opazimo tudi pri trditvi 'Primorci se bolje razumejo s Štajerci kot z Ljubljanci'.

NAVEZANOST MLADIH NA KRAJ, REGIJO, DRŽAVO ITD.

Pri navezanosti na nek prostor gre sicer za emocionalno komponento identifikacije s tem prostorom, ki je po eni strani res lahko zelo spremenljiva, po drugi strani pa gre za izredno močno, intenzivno sestavino

Graf 12: Ali se čutiš navezanega na:
Graph 12: Do you feel attached to:

SKLEP

Stiki med mladimi različnih narodnih pripadnosti prispevajo tudi k odpravljanju etničnih stereotipov in predsodkov.***Contacts between the young of different national affiliations contribute towards elimination of ethnic stereotypes and prejudices.***

identitete, ki pomembno vpliva tako na kognitivno (spoznavno) kot na aktivnostno komponento (konkretno obnašanje, delovanje). Če upoštevamo ugotovitve o redkih stikih mladih s sovrstniki ipd. izven lastnega kraja oz. regije in živost stereotipov o Primorcih, potem tudi podatki o navezanosti mladih na svoj kraj, občino, regijo, državo ipd. ne presenečajo. Tako so mladi najbolj navezani na svoj kraj (74,5%) in na svojo regijo – Primorsko (67%), manj kot polovica mladih je navezana na svojo občino (48%), svet kot celoto (45%), Slovenijo kot celoto (43,5%), Sredozemlje (37,5%), Evropo kot celoto (31%), manj kot tretjina pa jih je navezanih na Istro (25%), srednjo Evropo (14%), Italijo (14%), Balkan (14%) in Hrvaško (9%). Šibko navezanost na Hrvaško in Balkan najbrž lahko razložimo s težnjo Slovenije, ki se rada razglašča za evropsko državo in ne nekdanjo jugoslovansko republiko. Zanimiva je majhna navezanost na Italijo, saj se za mlade iz Slovenske Istre namreč velikokrat neutemeljeno razglašča, da ima zaradi spremljanja italijanskih medijev, predvsem televizijskih in radijskih programov, italijanska kultura nanje velik vpliv. Prav tako morda preseneča majhna navezanost na srednjo Evropo – predvidevamo, da je ta pojem v primerjavi z Evropo kot celoto mladim premalo konkreten – in na Istro, kljub temu da doživlja istrska oz. šavrinska identiteta pri srednji in starejši generaciji v Slovenski Istri velik vzpon (Brumen, 2000).

Rezultati naše raziskave so potrdili že večkrat ugotovljeno dejstvo, da so mladi premalo seznanjeni s posebnostmi svojega bližnjega okolja, povezanimi s specifičnim družbeno zgodovinskim razvojem. Redko se družijo s pripadniki različnih avtohtonih in neavtohtonih narodnih skupnosti, o t.i. kulturi narodnostno mešanega področja nimajo dovolj konkretnih predstav, zato se v zvezi s to problematiko večinoma ne opredeljujejo ali pa ohranjajo ustaljene stereotipne predstave.

Pri tem so se pokazale zanimive razlike med posameznimi šolami, ki kažejo, da je večja opredeljenost glede etničnih vprašanj po eni strani povezana z globljim intelektualnim razmislekom in širšo razgledanostjo (pri večini vprašanih je največ neopredeljenih med dijaki srednje kovinarske šole, nato srednje ekonomske šole in šele zatem slovenske in italijanske gimnazije), po drugi strani pa odraz nenehnega soočanja z vprašanji narodne manjšine in etnično problematiko nasploh ter tesnih, vsakodnevnih stikov s pripadniki različnih narodnih skupnosti (na italijanski gimnaziji, ki jo poleg pripadnikov italijanske manjšine obiskujejo tudi Slovenci in pripadniki priseljeniških narodnih skupnosti, je pri vseh vprašanih, povezanih z etnično problematiko, najmanj neopredeljenih v primerjavi z ostalimi koprskimi srednjimi šolami).

Odstopanja od narodnostnih kriterijev pri izbiri slovenske ali italijanske šole so prav gotovo problematična z več vidikov (tudi z identitetnega in jezikovnega), vendar pa prav ta položaj dijakov italijanske gimnazije, za katerega sta značilna vsakodnevno srečevanje s pripadniki različnih narodnih skupnosti in zavest o različni narodni pripadnosti dijakov, omogoča nenehno preverjanje lastnih predstav o pripadnikih drugih skupnosti, bodisi po narodnem bodisi pokrajinskem načelu, ter spodbijanje tovrstnih stereotipov.

Naša raziskava torej potrjuje ustreznost ene od znanih strategij reduciranja predsodkov, tj. kontaktne strategije ali hipoteze stika, po kateri lahko dosežemo redukcijo predsodkov, če povečamo število medosebnih kontaktov med člani različnih družbenih skupin. Boljše poznavanje življenjskih stilov in stvarnih problemov teh skupin naj bi namreč privedlo do bolj racionalnih in utemeljenih stališč posameznikov do druge in do svoje lastne skupine (Allport, Cook, Pettigrew, v: Nastran-Ule, 1999, 318).

Vendar pa strokovnjaki opozarjajo, da do pozitivnih učinkov različnih strategij ozaveščanja, prepričevanja, poučevanja, boljšega informiranja pripadnikov različnih družbenih skupin prihaja le tedaj, ko omenjene strategije sovpadajo z drugimi spremljevalnimi okoliščinami širšega družbenega značaja, to pomeni predvsem to, da imajo te strategije močno družbeno in institucionalno podporo, ki zvišuje družbeni pomen strpnosti in sodelovanja. Vzroke za to lahko iščemo v ugotovitvi Nastran

Uletove, da stereotipi in predsodki niso statični in težko spremenljivi sami po sebi, temveč zaradi svoje vloge v mikroideologiji vsakdanjega sveta. Tu nudijo posameznikom nekatere osnovne ključne za tolmačenje družbenih situacij in za pozicioniranje posameznika in drugih ljudi v socialnem prostoru (Nastran-Ule, 1999, 318-321).

Tu pa znova pridemo do velikega pomena, ki ga ima diskurzivna narava predsodkov pri konstrukciji in rekonstrukciji družbenih razmerij med posamezniki in skupinami. Ker predsodke vedno znova obnavlja in vzpostavlja vsakdanji govor s tem, ko uporablja določene stereotipne forme diskurza, predvsem forme naslavljanja, pripovedovanja o dogodkih, navezovanja in razvezovanja stikov ipd., ki se relativno počasi spreminjajo, nastaja lažen vtis o trajnosti in nespremenljivosti predsodkov (Moscovici, Kruse, Schwarz, v: Nastran-Ule, 1999, 338). Ta vtis je lažen, ker se načini diskurza res le počasi spreminjajo, vendar pa je proces izražanja predsodkov v diskurzu lahko zelo spremenljiv, saj ne smemo imeti v mislih samo klišejskih fraz, ki nastopijo v diskurzu, pač pa tudi kompleksnejše oblike komunikacije, kot so prepričevanja, argumentiranje itd. Ko začno posamezniki razpravljati, razlagati, opravičevati svoje prikriti predsodke, prihaja v njihovem diskurzu pogosto do nasprotij in zlomov, ki so sploh lastni diskurzu. In tako se nekaterim današnjim raziskovalcem v nasprotju s prepričanjem večine socialnih psihologov, da so predsodki trajna in konsistentna stališča, kaže predvsem spremenljiva, protislovna in fragmentarna narava predsodkov, kar je ravno posledica njihove diskurzivne narave (Whertell, Potter, Billig, v: Nastran-Ule, 1999, 335-339).

Čeprav danes torej predsodki živijo v prikriti obliki in si jih tudi posamezniki velikokrat ne upamo ali zaradi njihove nezavedne narave ne moremo priznati, pa nam ravno diskurzivna narava predsodkov daje upanje, da se lahko soočimo z njimi. Seveda je najprej pomembno, da si že kot posamezniki problem predsodkov sploh izpostavimo in da se o njih tudi na glas razpravlja. Dalje se je potrebno diskurzivne narave predsodkov zavedati in se torej zavedati pomena vsakdanjih argumentacij lastnih stališč. Če se namreč zavedamo, kako pomembni so naši diskurzi, skozi katere konstruiramo in rekonstruiramo družbena razmerja, potem smo lahko pozorni nanje in se skozi njih potrudimo oblikovati bolj utemeljena in konsistentna stališča do nas samih, lastne identitete in družbene pozicije, in do drugih ljudi in družbenih skupin.

Seveda smo kot posamezniki tesno vpeti v okvir družbe, v kateri živimo, zato bi bilo utopično pričati,

da bo le samorefleksija in samozavedanje posameznikov pripomoglo k redukciji predsodkov in posledično večji strpnosti na ravni celotne družbe. Pa tudi posameznik brez podpore družbenega konteksta ne bo mogel doseči točke, ko je samorefleksija sploh možna. Tako je potrebno, da si tudi družba kot celota, ki želi delovati demokratično, postavi za cilj strpnost in enakopravnost različnih družbenih skupin in teži k javnim obravnavam tovrstnih problemov na različnih področjih (politike, znanosti, zaposlovanja in socialnih vprašanj, šolstva itd.). Oblastne strukture pa naj ne bi le prečevala javne direktne oblike diskriminacije (ki jih je, kot je bilo predstavljeno zgoraj, po mnenju strokovnjakov danes vse manj), pač pa predvsem sprejemale ukrepe, ki izboljšujejo družbeni položaj, izobrazbeno in kulturno raven. In tega bi se prav gotovo morale zavedati tudi slovenske državne in lokalne oblasti pri oblikovanju ustrezne kulturne, šolske, zaposlitvene idr. politike za celotno državo in posebej za narodnostno mešana območja, kot je tudi to v okviru koprške občine in nasploh Slovenske Istre.

Mladi se v zvezi z etničnimi vprašanji velikokrat težko opredeljujejo.

The young often find it difficult to express their views on the ethnic issues.

ETHNIC ASPECTS OF YOUTH CULTURE IN THE MUNICIPALITY OF KOPER

Vesna GOMEZEL MIKOLIČ

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

e-mail: vesna.gomezela@zrs-kp.si

SUMMARY

The present contribution attempts to depict how "culture of the ethnically mixed district" is reflected in the life of the Koper youth. The results of our research have confirmed the fact established a number of times that the young are insufficiently acquainted with the special features of their immediate environment, linked to the specific social-historical development. They very seldom mix with members of various autochthonous and allochthonous ethnic communities, and as their conception of "culture of the ethnically mixed district" is not solid enough, they mostly do not take side with these complex issues or they simply retain their stereotypical notions. In this respect, some very interesting differences have been manifested between various schools, indicating that somewhat greater affinity to the ethnic issues is on the one hand linked to the deeper intellectual consideration and higher individual's education (in most of the questions, the majority of those who did not declare for this issue come from the secondary school of metallurgy, then the secondary school of economics, and only then from the Slovene or Italian grammar school), while on the other hand it is a reflection of the constant confrontation with the issues of the ethnic minority and the ethnic complexity in general, as well as of close everyday contacts with members of various ethnic communities (in the Italian grammar school, which is apart from members of the Italian ethnic community attended also by the Slovenes and members of immigrant ethnic communities, the smallest number of those undecided concern the questions linked to the ethnic complexity could be noticed).

The most important factors in view of a greater ethnic awareness are therefore the possibility of a thorough deliberation, greater general knowledge and everyday contacts with members of other ethnic communities who are well aware of their ethnic affiliation. Enabling of such contacts and conditions for the strengthening of every individual's ethnic awareness and a positive attitude towards other cultures should thus be the target of every modern multicultural society based on the concept of tolerance. And this should also be borne in mind by the Slovene state and local authorities when preparing suitable cultural, school-educational, employment and other policies for the entire country and particularly for the ethnically mixed areas such as this one in Slovene Istra.

Key words: ethnic identity, national affiliation, national awareness, ethnic awareness, regional allegiance, interethnic contacts, ethnic stereotypes, culture of ethnically mixed area, tolerance

VIRI IN LITERATURA

- Argument za strpnost (1997):** Argument za strpnost. Problemi, XXXV, 3-4/1997. Ljubljana.
- Bogliun Debeljuh, L. (1992):** Identità etnica della comunità italiana dell'area istro-quarnerina. Ricerche sociali, 3. Rovigno, Centro di Ricerche Storiche, 47-57.
- Coupland, N., Jaworski, A. (eds.) (1997):** Sociolinguistics. A Reader and Coursebook. London, Macmillan Press Ltd. - New York, St. Martin's Press, Inc.
- Darovec, D. (1993):** Migracije in etnična dihotomija mesto – podeželje. V: Mediteran v Sloveniji. Časopis za kritiko znanosti. Ljubljana, 158-159, 179-193.
- Edwards, J. (1985):** Language, society and identity. Oxford, Basil Blackwell.
- Eriksen, H. T. (1993):** Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. London, Boulder, Colorado, Pluto Press.
- Fishman, J. A. (1972):** The sociology of Language. Rowley, MA, Newbury House Publishers, 8.
- Fishman, J. A. (1989):** Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Clevedon, Multilingual Matters.
- Giles, H., Hewstone, M. (1997):** Social Groups and Social Stereotypes in Intergroup Communication. V: Coupland, N., Jaworski, A. (eds.): Sociolinguistics. A Reader and Coursebook. London, Macmillan Press Ltd. - New York, St. Martin's Press, Inc, 270-283.

- Gomezel Mikolič, V. (1998):** Koprskе družbene organizacije kot odraz strukture odnosov med pripadniki različnih etničnih skupnosti. *Annales*, VIII, 12. Koper, 39-52.
- Gomezel Mikolič, V. (1999-2000):** Povezanost narodne in jezikovne zavesti. *Jezik in slovstvo*, I. 45, 1999/2000, št. 5. Ljubljana.
- Gomezel Mikolič, V. (2000a):** Etnična ozaveščenost in jezikovna sporazumevalna zmožnost v luči medsebojne povezanosti. Magistrsko delo. Koper, Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Gomezel Mikolič, V. (2000b):** Narodna in jezikovna zavest kot konstitutivni sestavini etnične identitete in nacionalne ozaveščenosti. V: Štrukelj, I. (ed.): *Kultura, identiteta in jezik*. Zbornik. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Gomezel Mikolič, V. (2000c):** Vloga narodne pripadnosti in narodne zavesti v sodobnih integracijskih procesih. *Anthropos*, 3-4. Ljubljana, Društvo psihologov Slovenije-Slovensko filozofsko društvo, 159-179.
- Gomezel Mikolič, V., Mihelj, S. (2000):** Končno poročilo. Projekt "Reforma kulturne politike in reforma lokalne samouprave". Projektni sklop "Projekt revitalizacije historičnega mestnega jedra". Sklop b2 "Vloga, vsebina in funkcija kulture v mestu in primestju". Koper, Znanstveno-raziskovalno središče RS Koper.
- Gumperz, J. J., Hymes, D. (eds.) (1972):** *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York, Holt, Reinhart, Winston.
- Gurr, T. R., et al. (1993):** *Minorities at Risk*. Washington, D.C., United States Institute of Peace Press.
- Jenkins, R. (1997):** *Rethinking ethnicity*. London, Thousand Oaks - New Delhi, SAGE Publications.
- Južnič, S. (1993):** *Identiteta*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Kellas, J. G. (1991):** *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. London, Macmillan Press Ltd.
- Kymlicka, W. (1995):** *Multicultural Citizenship*. Oxford, Clarendon Press.
- Makarovič, J. (1997):** Slovenska identiteta kot meja in kot razlika. *Traditiones*, 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 163-171.
- Meeuwis, M. (1996):** Strpnost in nestrpnost v medkulturni komunikaciji: opažanja o ideologiji in kontekstu v interakcijski sociolingvistiki. *Časopis za kritiko znanosti*, 23, 1996, 178. Ljubljana, 15-34.
- Mihelj, S., Pavlič, T., Gomezel Mikolič, V. & B. Krt (2000):** Elaborat "Mladi v Kopru". Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- Mitscherlich, A. (1999):** K psihologiji predsodkov. V: Nastran-Ule, M. (ed.): *Predsodki in diskriminacije*. Zbirka Alfa, 1/99. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 18-23.
- Moritsch, A. (1996):** Narodna identiteta – nujnost ali anhronizem? V: Nečak, D. (ed.): *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*. *HISTORIA*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.
- Muršič, R. (1997):** "Razkritje krinke": O lokalno-globalnih identifikacijah. *Traditiones*, 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 223-236.
- Musek, J. (1994):** *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Nacionalno šolstvo ZRS – Nacionalno šolstvo in šolstvo narodnosti v narodnostno mešanih okoljih Slovenske Istre in zamejstva. Nosilka: dr. Lucija Čok. Poročilo MŠŠ za leto 1997. ZRS Koper.**
- Nastran-Ule, M. (1994):** *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Nastran-Ule, M. (ed.) (1999):** *Predsodki in diskriminacije*. Zbirka Alfa, 1/99. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Nečak-Lük, A. (1996):** Jezik kot kazalec stanja medetničnih odnosov. *Razprave in gradivo*, 31. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 11-24.
- Nečak-Lük, A. et al. (1998):** *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Izsledki projekta. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Pertot, S. (1991):** *Tostran meje*. Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju. Trst, IRRSAE Furlanija-Juljska krajina.
- Pogorelec, B. (1979):** Slovenski jezik: jezikovna politika in praksa. V: XV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana, 61-62.
- Pogorelec, B. (1993):** Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih - zgodovina in sodobni vidiki. V: Štrukelj, I. (ed.) (1993): *Jezik tako in drugače*. Zbornik. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2-17.
- Popper, K. R. (1988):** Strpnost in intelektualna odgovornost. *Nova revija*, VII, 77, september. Ljubljana, 1428-1435.
- Ravnik, M. (1997):** Pretrgan kulturni razvoj iz roda v rod in težave z identiteto. *Traditiones*, 26. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana, 237-245.
- Rizman, R. (ed.) (1991):** *Študije o etnonacionalizmu*. Zbornik. Krt, 79. Ljubljana, Knjižnica revolucionarne teorije.
- Rizman, R. (1995):** Nacionalna država, nacionalne manjšine in združena Evropa. V: Štrajn, D. (ed.) (1995): *Meje demokracije*. Zbornik. Ljubljana, 111-131.
- Rizman, R. (1998):** *Multikulturalizem in izzivi globalizacije*. V: Kržišnik, E. (ed.): XXXIV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Skok, M. (1999): Identitete preteklosti in prihodnosti. Primorska srečanja, 214. Nova Gorica, Koper, 112-114.

Strpnost do manjšin (1997): Zbornik referatov mednarodnega znanstvenega simpozija. Maribor, Pedagoška fakulteta Maribor, Inter-kulturo Maribor.

Zavratnik Zimic, S. (1998): Pogovori s koroškimi Slovenci. O etnični identiteti, slovenščini, dvojezični vzgoji in samopodobi. Celovec, Mohorjeva družba.

Zupančič, J. (1997): Razsežnosti regionalne identitete na primeru Istre in Koroške. Annales, VII, 10. Koper, 307-316.

Zupančič, J. (1998): Identiteta je merljiva. Razprave in gradivo, 33. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 253-268.

Weinberger, O. (1995): Strpnost kot temeljni postulat človečnosti. Razgledi, 16 (1047), 30. avgust 1995. Ljubljana.